СІМВАЛЫ ГІСТАРЫЧНАЙ ПАМЯЦІ

Чаму беларусы ніколі не змірацца з тым, што ў Еўропе зносяцца помнікі воінам-вызваліцелям, і што робіцца для таго, каб імя салдата, які доўгі час лічыўся зніклым без вестак, было вернута сваякам

У той час, як у краінах, якіх мы называем суседзямі, фальсіфікуюцца падзеі Другой сусветнай вайны, разбураюцца помнікі воінам-вызваліцелям, а адпаведна, падрываюцца маральныя ўстоі грамадства, у Беларусі свята захоўваецца памяць аб найбольш трагічным перыядзе ў сусветнай гісторыі. У кожным раёне — помнікі, абеліскі, мемарыялы, якія сведчаць аб тым, колькі пакут прынеслі нацысты на беларускую зямлю. Прычым усе яны — у добрым стане: і абсалютна няважна, знаходзяцца памятныя знакі на цэнтральнай плошчы горада або ў лесе, на месцы былой вёскі, якую фашысты бязлітасна сцерлі з геаграфічнай карты. Больш за тое, мы не толькі шануем і даглядаем тыя пастаменты, якія ў нас ужо даўно ёсць. Мы ўзводзім новыя сімвалы нашай гістарычнай памяці, якая з кожным годам толькі мацуецца і перадаецца з пакалення ў пакаленне.

Помнік ахвярам генацыду у Чонкаўскім лесе пад Гомелем.

Фота Андрея ФЕАКЦІСТАВА.

У дэбютным выпуску нашага новага праекта «Абеліскі параненай зямлі» мы пагутарылі з **начальнікам упраўлення па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войн Узброеных Сіл палкоўнікам Сяргеем ВАРАНОВІЧАМ**, які расказаў, колькі воінскіх пахаванняў і пахаванняў ахвяр войн знаходзіцца на дзяржаўным уліку, хто за іх адказвае. Акрамя таго, пагаварылі пра дзейнасць унікальнага падраздзялення — 52-га асобнага спецыялізаванага пошукавага батальёна Узброеных Сіл, які праводзіць вялікую работу па выяўленні няўлічаных пахаванняў воінаў і мірных жыхароў, вяртае імёны з небыцця — гэтым самым скарачаючы спіс тых, хто лічыцца зніклым без вестак.

— Сяргей Мікалаевіч, вы, як чалавек ваенны, напэўна, эмоцыі праяўляеце нячаста. Аднак ці можна зміріцца з тым, як здзекуюцца з памяці савецкіх воінаў у еўрапейскіх краінах?

— Улады, якія змагаюцца з помнікамі, на мой погляд, адчуваюць сваю слабасць. Знішчаючы абеліскі і мемарыялы, яны паказваюць сваю ўяўную перавагу перад кімсьці, бо іншых спосабаў не знаходзяць. І калі прыбіраюцца памятныя знакі — паўбяды, але ж апаганьваюцца месцы, дзе знаходзяцца астанкі людзей, — гэта ўвогуле блюзнерства. Гэтыя людзі або не ведаюць гісторыі, або проста не разумеюць, што робяць. У Рэспубліцы Беларусь, Расійскай Федэрацыі такое нават уявіць немагчыма. Наадварот, жыхары нашых краін, калі ведаюць аб няўлічаных пахаваннях, усё робяць для таго, каб гэта месца было як мінімум абазначана. Праз беларускую зямлю прайшлі шматлікія войны. І гэта не толькі Вялікая Айчынная. Да нашай тэрыторыі мелі дачыненні і падзеі 1812 года, найбольш кровапралітныя баі Першай сусветнай вайны адбыліся менавіта на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Увекавечанне памяці загінулых, якія абаранялі сваю Айчыну ў розныя гістарычныя перыяды, даніна павагі да іх — адметная рыса беларусаў. Таму, вядома, мы ніколі не змірымся з тым, што адбываецца ў тых краінах, дзе зносяцца помнікі салдатам-вызваліцелям.

— У зоне адказнасці ўпраўлення па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр войн — вядзенне ўліку воінскіх пахаванняў...

— Усе яны — а гэта больш як 8300 воінскіх пахаванняў і пахаванняў ахвяр войн шматлікіх гістарычных перыядаў — знаходзяцца пад аховай дзяржавы. Штогод сумесна з мясцовымі выканаўчымі і распарадчымі органамі наша ўпраўленне ставіць на дзяржаўны ўлік каля 100—120 воінскіх пахаванняў. Гэта вялізная работа, якая яшчэ раз сведчыць аб тым, што жыхары Беларусі неабыякавыя да сваёй гісторыі. Людзі памятаюць аб тых падзеях і не жадаюць, каб тое, што адбылося на нашай зямлі звыш васьмі дзесяцігоддзяў таму, калі-небудзь паўтарылася.

— У якім рэгіёне Беларусі найбольшая колькасць воінскіх пахаванняў?

— Вялікая колькасць баёў адбылася ў 1943—1944 гады, калі лінія судакранання паміж бакамі, якія ваявалі, трымалася каля дзевяці месяцаў і калі пачалася беларуская наступальная аперацыя «Баграціён». Найбольшая колькасць воінскіх пахаванняў знаходзіцца ў Віцебскай, Магілёўскай, Гомельскай і Мінскай абласцях.

— Колькі ў нашай краіне помнікаў, прысвечаных падзеям Вялікай Айчыннай вайны?

— Звыш 7200 помнікаў. Больш як 5600 з іх устаноўлена на пахаваннях воінаў Рабоча-сялянскай Чырвонай Арміі, звыш 1600 помнікаў увекавечвае памяць мірнага насельніцтва, якое загінула ў выніку злачыннай дзейнасці акупантаў. За кожным пахаваннем мясцовымі ўладамі замацаваны адказныя. Як правіла, гэта прадпрыемствы, калгасы, арганізацыі, установы адукацыі. Усе пахаванні знаходзяцца пад нашым кантролем. Штогод да 9 Мая або 3 ліпеня адміністрацыі райвыканкамаў інфармуюць нас аб тым, у якім стане на дадзены момант знаходзіцца кожнае пахаванне ў іх раёне. Дарэчы, на добраўпарадкаванне пахаванняў і падтрыманне іх у належным стане дзяржава выдзяляюцца грашовыя сродкі. Адна з тэндэнцый апошняга часу — устанаўленне на воінскіх пахаваннях QR-кодаў, дзякуючы якім можна даведацца гісторыю канкрэтнага пахавання. Такі інфармацыйны складнік проста неабходны сучаснаму чалавеку, які жадае на месцы даведацца аб тым, што ён убачыў.

— Улічваючы, што расследаванне па крымінальнай справе аб генацыдзе ў дачыненні да беларускага народа працягваецца, а адпаведна, выяўляюцца новыя ахвяры нацысцкага рэжыму, помнікаў стане яшчэ больш...

— Ахвяр генацыду мы перазахоўваем у тыя пахаванні, дзе ўжо спачываюць мірныя жыхары. Калі гэта вялікі ўчастак, дзе пахавана ад ста і больш ахвяр, абазначаем межы пахавання, не падымаючы астанкі. Перавага аддаецца ўзбуйненню тых пахаванняў, якія ўжо ёсць, а не памнажэнню новых. Выканаўчыя і распарадчыя органы ўлады па тэрытарыяльным прынцыпе імкнуцца знойдзеныя астанкі падзахоўваць ва ўжо створаныя пахаванні. Аднак пажадана, каб гэта было ў межах адной тэрытарыяльнай адзінкі. Падобныя пытанні ў любым выпадку ўзгадняюцца з намі, каб не было такога, што воін або ахвяра вайны загінулі ў адной мясцовасці, а пахавалі іх у іншым раёне. Гэта, напэўна, будзе гістарычна няправільна.

— Ці з'явіцца адзіны помнік ахвярам генацыду беларускага народа?

— У нас створана міжведамасная камісія па ўвекавечанні памяці ахвяр генацыду беларускага народа, якую ўзначальвае Міністэрства абароны. Я з'яўляюся намеснікам старшыні гэтай камісіі. Адно з пытанняў, якімі займаецца камісія, звязана са стварэннем адзінага мемарыяльнага помніка (знака), прысвечанага ахвярам генацыду. Спачатку мы планавалі, што створым яго на тэрыторыі мемарыяльнага комплексу «Хатынь». Аднак камісія паглядзела, што ва ўсіх абласцях, дзе адбываліся гэтыя жудасныя здзекі з мірных грамадзян, ёсць свая гісторыя, свае сімвалічныя месцы, звязаныя з генацыдам, які ў дачыненні да беларусаў праводзілі нацысты. Таму вызначылі, што ў кожнай вобласці павінны быць створаны адметныя памятныя знакі. Над праектамі працуе Міністэрства культуры сумесна з Генеральнай пракуратурай. Эскізы памятных знакаў узгадняюцца, у некаторых рэгіёнах над імі ўжо вядзецца актыўная работа. Напрыклад, у Гомельскай вобласці памятны знак ахвярам генацыду беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны ўсталяваны каля населенага пункта Чонкі Гомельскага раёна, у Брэсцкай вобласці ён з'явіцца каля ўрочышча Стасіна Столінскага раёна. На поўначы Беларусі адпаведным чынам будзе мемарыялізавана тэрыторыя каля аднаго з дамоў па вуліцы Крылова ў Віцебску. На Гродзеншчыне для гэтых мэт вызначаны мемарыяльны комплекс у мікрараёне Фолюш у абласным цэнтры, на Магілёўшчыне — мемарыял паблізу аграгарадка Палыкавічы, што ў Магілёўскім раёне. Натуральна, на тэрыторыі Міншчыны найбольш яскравым сімвалам правядзення палітыкі генацыду ў дачыненні да беларускага народа з'яўляецца мемарыяльны комплекс «Хатынь», у Мінску — тэрыторыя мемарыяльнага комплексу «Трасцянец». Плануецца, што адзіныя памятныя знакі будуць устаноўлены сёлета да 9 снежня, калі будзе адзначацца Міжнародны дзень памяці ахвяр генацыду.

— Колькі пошукавых экспедыцый запланавана на гэты год?

— На цяперашні момант ва ўпраўленне паступіла звыш 150 інфармацыйных лістоў па Рабоча-сялянскай Чырвонай Арміі і звыш 120 — у межах расследавання крымінальнай справы аб генацыдзе. Пошукавыя работы будзем праводзіць ва ўсіх абласцях і раёнах Беларусі. Раскопкі, як заўсёды, пачнуцца ў красавіку і працягнуцца да кастрычніка. Калі будуць прыдатныя ўмовы надвор'я, то палявыя пошукавыя работы завершацца ў лістападзе.

— Акрамя грамадскіх аб'яднанняў, якія традыцыйна падказваюць вам месцы, дзе могуць знаходзіцца астанкі, адкуль яшчэ паступае інфармацыя?

— Ад грамадзян, якія шукаюць сваіх сваякоў, загінулых у гады Вялікай Айчыннай вайны. Яшчэ засталіся жыхары, якія ведаюць, дзе прыблізна на тэрыторыі іх населенага пункта могуць быць няўлічаныя пахаванні. Яны звяртаюцца ў ваенны камісарыят або ў райвыканкам па месцы жыхарства для складання інфармацыйнага ліста. Як правіла, гэтыя людзі і паказваюць пошукавікам канкрэтнае месца. Інфармацыя пацвярджаецца прыкладна ў 80 % выпадках. Калі пошукавыя работы не прыносяць выніку, гэта не азначае, што мясцовыя жыхары нас дэзынфармавалі. Людзі проста не ведаюць, што ў пасляваенны перыяд праводзіліся ўзбуйненні воінскіх пахаванняў — адпаведна раскопкі ва ўказаных імі месцах былі ажыццёўлены раней, астанкі загінулых перапахавалі ў іншыя месцы.

— Як так атрымліваецца, што сведак тых падзей з кожным годам становіцца ўсё менш, а колькасць палявых пошукавых работ толькі павялічваецца?

— Рассакрэчаны многія архіўныя матэрыялы. Людзі пачалі актыўна працаваць у архівах, цікавіцца гісторыяй свайго роду. У выніку ў іх з'яўляецца інфармацыя, з якой насельніцтва звяртаецца да нас. Некаторыя людзі цікавяцца гэтым гістарычным перыядам, самастойна вывучаюць баявы шлях пэўных падраздзяленняў — і без нашай дапамогі ім таксама не абысціся. Так, сведак тых падзей з кожным годам становіцца ўсё менш, але архіўная даследчая работа не дае нам сядзець без справы.

— Ці вялікі шанц падчас раскопак устанавіць імя загінулага?

— Невялікі. У 1942 годзе медальёны, у якіх захоўвалася інфармацыя аб ваеннаслужачым, адмянілі. На змену ім прыйшлі чырвонаармейскія кніжкі. Потым было павер'е, што калі запоўніць медальён, то яго ўладальнік абавязкова загіне. Адпаведна многія салдаты іх і не запаўнялі. Некаторыя хавалі ў медальёны махорку. Як правіла, з дзесяці медальёнаў, якія знаходзім, толькі тры ўдаецца прачытаць. І гэта нядрэнны вынік. Нават запоўненыя медальёны, якія праляжалі ў зямлі некалькі дзясяткаў гадоў, не заўсёды ўдаецца адначыць: адкрываеш медальён, а ўкладыш рассыпаецца. Устанавіць імя загінулага таксама могуць дапамагчы спадарожныя знаходкі. Часам знаходзім з астанкамі кацялок, флягу або лыжку, на якіх пазначана прозвішча вайскоўца. Бывае, што імя адлюстравана на рамяні. Што датычыцца дакументаў, то за столькі часу, якія яны праляжалі ў зямлі, ідэнтыфікаваць іх практычна немагчыма. Аднак бываюць і выключэнні: не так даўно пад Пінскам з балота выцягвалі загінулага лётчыка. Дык ён усе гэтыя гады быццам знаходзіўся ў скафандры: і яго цела, і дакументы захаваліся ў добрым стане.

— Адна справа — устанавіць імя салдата. А ці лёгка знайсці яго сваякоў?

— На жаль, гэта адбываецца не так часта. Робім запыты ў ваенкаматы па месцы прызыву: удакладняем, ці пражываюць у гэтай мясцовасці блізкія або далёкія сваякі гэтага чалавека. Калі знаходзім, то сваякі прымаюць рашэнне, дзе вайсковец будзе перапахаваны: або на сваёй радзіме, або на тэрыторыі нашай краіны. Адбываецца гэта з адпаведнымі рытуаламі — беларусы ўмеюць быць удзячнымі тым, хто некалі цаной свайго жыцця абараняў Айчыну.

Вераніка КАНЮТА.

АБЕЛІСКІ ПАРАНЕНАЙ ЗЯМЛІ

БЕЗ ПРАВА НА ПАМЫЛКУ

Запушчаны ўнікальны праект, мэта якога — выправіць недакладнасці і блытаніну на абелісках і мемарыялах

Летась Магілёўскі абласны гісторыка-патрыятычны пошукавы клуб «Віккру» атрымаў прэмію «За духоўнае адраджэнне». Гэта высокая ўзнагарода была прысуджана яму за значны ўклад у патрыятычнае выхаванне моладзі, рэалізацыю разведвальных пошукавых праектаў, увекавечанне памяці абаронцаў Айчыны. Па ініцыятыве кіраўніка клуба Мікалая Барысенкі і яго жонкі Святланы, начальніка штаба «Віккру», быў запушчаны ўнікальны праект, мэта якога — выправіць памылкі і блытаніну на абелісках і мемарыялах у гонар герояў вайны. Мікалай і Святлана ўскладваюць вялікія спадзяванні на гэты праект і дзеляцца з карэспандэнтам «Звязды» падрабязнасцямі такой асаблівай пошукавай работы.

ЗНАЙСЦІ ІМЯ

Праект так і называецца — «Навучыся помніць». У савецкі час, калі масава ўзводзіліся мемарыялы ў гонар абаронцаў і вызваліцеляў, на помніках былі допушчаны шматлікія памылкі, якія захаваліся дагэтуль. Нягледзячы на тое, што інфармацыі ў інтэрнэце, каб іх выправіць, хапае, яны застаюцца. А гэта няўвага да памяці герояў.

— Да нас звяртаюцца родныя чырвонаармейцаў з просьбай дапамагчы знайсці іх сваякоў, ведаючы, што продак загінуў на тэрыторыі Магілёўскай вобласці, — уводзіць у курс справы Святлана. — Пачынаем шукаць, а інфармацыя на помніку не супадае з самімі пашпартамі пахаванняў: пераблытаны ініцыялы, прозвішчы. Калі пачынаеш раскручваць клубок, падымаць схемы магіл, кнігі пахавання асабовага складу дывізій і палкоў, бачыш гэтыя разыходжанні. Кагосьці вінаваціць у тым нельга, пахавальныя каманды таксама дапускалі памылкі, запісвалі інфармацыю дзесьці са слоў. І фактаў такіх скажэнняў хапае. У тым ліку і вельмі прыкрых.

На помніку ў Хількавічах у Чавускім раёне, напрыклад, былі нанесены прозвішчы двух байцоў, якія прайшлі вайну і вярнуліся дадому. У свой час яны, напэўна, з нейкай прычыны не з'явіліся на паверку, і іх палічылі загінулымі. Гэтыя ж людзі засталіся жывымі і ўзнагароджваліся ў 1945 годзе, у мірны час. Але ніхто іх прозвішчы з помніка не прыбраў. У той жа час, калі падымаеш баявыя данясенні, выяўляецца вялікая колькасць байцоў, якія насамрэч загінулі, але іх прозвішчаў на абеліскаў няма. Або ўлічаны двойчы на розных помніках. Былі выпадкі, калі адно і тое ж імя сустракалася на чатырох розных абеліскаў. Людзі ўспрымаюць такія факты з болем і адчаем.

— Сяргей Лукашэнка, які працаваў кіраўніком музея Верамейскай школы і, на жаль, маладым пайшоў з жыцця з-за цяжкай хваробы, вельмі перажываў, калі не змог дапамагчы адшукаць расіянам роднага чалавека, — успамінае выпадак Святлана. — Калі яны прыязджалі, яго не было ў школе, і яны, не адшукаўшы на мемарыяле, які знаходзіцца каля ўстановы, імя сваяка, прымацавалі на яго медальён з фота загінулага. Сяргей потым пачаў шукаць інфармацыю пра байца і даведаўся, што яго родныя ўсяго некалькі кіламетраў не даехалі да рэальнай магілы.

Па сутнасці, на сайтах райвыканкамаў павінна быць інфармацыя аб загінулых у раздзеле ўвекавечання. Складанасць у тым, што кожны сайт працуе па-свойму і па-рознаму афармляе такую ўкладку. Хтосьці робіць яе асобным банерам, хтосьці адпраўляе ў раздзел «Сацыяльная работа», хтосьці — у «ідэалагічную». Людзі не ведаюць, дзе шукаць. Аналагічная сітуацыя па Расіі. Магілёўскія пошукавікі задумаліся, як выправіць сітуацыю, і вырашылі выкарыстаць для гэтага маладзёжны патэнцыял. Чаму б падлеткам, седзячы ў інтэрнэце, не прыносіць карысць? «Гэта патрэбна не толькі для аднаўлення народнай памяці, але будзе карысна і ім самім, — лічаць Мікалай і Святлана Барысенкі. — Яны ніколі потым не будуць разбураць помнікі і дзецям сваім не дазволяць. Калі ў іх атрымаецца знайсці хоць адно імя, гэта застанецца ў душы назаўсёды».

ДАРОГА ДА АБЕЛІСКА

Праект разлічаны на чатыры гады — 2022—2025, і ў ім бяруць удзел усе ўстановы адукацыі вобласці, уключаючы ліцэі і каледжы. Этапаў некалькі, але ўсе яны паміж сабой звязаныя. Першы — «Дарога да абеліска» — прайшоў яшчэ летась. Як правіла, за школамі замацаваны канкрэтныя помнікі, за якімі ажыццяўляецца догляд. І першае заданне было такое: вывучыць гісторыю баявых дзеянняў на тэрыторыі канкрэтнага населенага пункта, у тым ліку і гісторыю помніка, і зрабіць справаздачу. Вядома, што адной інфармацыі з інтэрнэту тут недастаткова — трэба было схадзіць у музей, прагледзець патрэбную літаратуру, архіўныя звесткі. Усе цікавыя матэрыялы — фотаздымкі, успаміны, газетныя выразкі — прапанавалася прыкласці да работы. Адзін экзэмпляр гэтых даследаванняў дасылаўся непасрэдна начальніку штаба клуба «Віккру», каб можна было ацаніць зробленую работу.

Наступны этап — «Загінулым вяртаючы імёны» — лагічны працяг пачатай работы. Гэта зноў работа з музеямі, архівамі, раённымі кнігамі «Памяць», матэрыяламі сайтаў «Партызаны Беларусі», «Памяць народа», «Подзвіг народа», АБД «Мемарыял», «Салдат.ру» і гэтак далей. Па спецыяльнай методыцы, якая напісана аўтарамі праекта, шукаюцца канкрэтныя імёны і параўноўваюцца з тымі, што на помніках і на сайтах. На гэтым этапе дзецям аказваюць садзейнічанне аддзелы ідэалагічнай работы райвыканкамаў, дзеляцца спісамі загінулых чырвонаармейцаў. Падлеткі прапрацоўваюць іх праз усе дакументы. Складаюць картку, дзе чырвоным колерам пазначаюць знойдзеныя недакладнасці са спасылкамі на крыніцу інфармацыі. Адзін экзэмпляр гэтых даследаванняў са зваротам аб унясенні правак на воінскі абеліск дасылаецца ў аддзел ідэалагічнай работы, а другі — зноў-ткі «Віккру» — для падвядзення вынікаў і ацэнкі, наколькі правільна спрацавалі. І, як вынік, падчас традыцыйнай акцыі «Беларусь памятае» школьнікі, акрамя партрэтаў сваіх родных, якія не вярнуліся з вайны, праносяць і партрэты тых, чые імёны яны ўстанавілі падчас пошукаў. Калі няма фота, то дастаткова таблічкі з імем.

— Гэта вельмі важна, — лічыць Святлана. — Адбыліся цяжкія абарончыя і вызваленчыя баі, — чырвонаармейцы загінулі, і ніхто не ведае, дзе іх шукаць. Атрымліваецца, што мы іх ніяк не згадваем. Гэта няправільна. Хочацца, каб дзеці тое зразумелі, прасякнуліся гэтым. Ніякія падручнікі, статыстыка не паўздзейнічаюць на іх так, як асабістая работа. Яны самі дакрануцца да арыгіналаў, убачаць, наколькі маладымі былі тыя, хто загінуў падчас баёў. Якія жахлівыя і крывавыя тыя бітвы! Гэта вельмі моцны выхаваўчы момант.

Асобная размова пра генацыд, знішчэнне мірнага насельніцтва. Мы ўсе добра ведаем тыя помнікі, ускладаем да іх кветкі, але мала дзе ёсць імёны загінулых жыхароў. Іх імёны таксама можна знайсці. Не ўсе, але нават калі адно або два будуць вернуты з небыцця, гэта ўжо перамога.

— Існуюць розныя сайты, дзе такая інфармацыя ёсць, — кажа суразмоўніца. — Напрыклад, вельмі добры памочнік у гэтым — ізраільскі сайт «Яд ва-Шэм», раённыя кнігі «Памяць», матэрыялы Нацыянальнага архіва. Расіяне перадалі ў наш Нацыянальны архіў спісы расстраляных, спаленых, сагнаных на прымусовыя работы ў Германію. Задачы дзяцей — скласці поўныя, наколькі магчыма, спісы чалавечых страт. І падрыхтаваць тыя спісы для інфармацыйных стэндаў. Спадзяюся, што дэпутаты дапамогуць дзецям (мы да іх звярталіся) знайсці сродкі на стэнды. Помнікі мы таксама зробім, але з часам. Каб інфармацыя не страцілася, яе трэба захаваць хоць бы ў выглядзе стэндаў.

На пэўным этапе юныя пошукавікі будуць устанаўліваць інфармацыю пра сваіх землякоў, якія загінулі на франтах або ў партызанах. Потым — вывучаць імёны байцоў, што загінулі пры абароне і вызваленні раёнаў. Пасля — паспрабуюць устанавіць невядомыя імёны. Для гэтага давядзецца прайсціся па мясцовасці, апытаць жыхароў, пазначыць няўлічаныя пахаванні, калі такія знойдуцца.

— Самастойна школьнікі такую работу не выканаюць, — кажа Святлана. — Павінны падключыцца педагогі, раённыя ідэолагі. За чатыры гады мы парадак адразу не навядзём, дзеці зробяць, колькі змогуць. Але акцыя будзе працягвацца, магчыма, у іншым выглядзе, і вынік абавязкова будзе. Першыя вынікі ёсць, і яны абнадзейваюць. У той жа акцыі «Дарога да абеліска» пераможцам стаў магілёўскі ліцэй № 9 імя А. Старавойтава. Дзеці правялі грунтоўнае добраўпарадкаванне сельскага мемарыяла ў вёсцы Гараны Магілёўскага раёна — знялі плітку, зрабілі якасную падсыпку, дарожку. Таксама зрабілі фундаментальную справаздачу — з фотаздымкамі да рэканструкцыі і пасля, апісаннем гісторыі, расповедамі відавочцаў. Не проста кветкі кінулі і сфатаграфаваліся каля помніка. На жаль, сёння фармалізм у адносінах да памяці прысутнічае. Так быць не павінна. Наш праект рэалізоўваем сумесна з Магілёўскім абласным цэнтрам творчасці. На першым этапе ў ім узяло ўдзел каля 550 чалавек. Сёння стаіць пытанне перавыдання раённых кніг «Памяць». І гэтыя дзіцячыя работы будуць там улічаны.

Пераможцы акцыі «Дарога да абеліска» — навучэнцы магілёўскага ліцэя № 9 імя А. Старавойтава на мемарыяле ў вёсцы Гараны Магілёўскага раёна.

ГЭТА ТРЭБА НЕ МЁРТВЫМ...

Нягледзячы на тое, што Вялікая Айчынная вайна закончылася ледзь не восем дзесяцігоддзяў таму, боль страты ў сем'ях, у якіх загінулі сын, бацька, маці, дачка, не сціхае. На жаль, сёння недастаткова беражліва ставяцца да той памяці. Некаторыя лічаць, што з той вайной ужо ўсё зразумела і не трэба варушыць мінулае.

— Гэта цалкам памылковае меркаванне, — рэзюмуе Мікалай Барысенка. — Мы павінны памятаць тую вайну, каб грамадства правільна тлумачыла для сябе праблемы ў сучасным свеце. Яны не з'яўляюцца на голым месцы. У Магілёўскай вобласці сёння 1734 брацкія і адзіночныя магілы, у якіх пахаваны 334 тысячы нашых воінаў і ахвяр вайны. З іх нам вядомыя імёны толькі 62 тысяч. Трэба пастарацца, каб скараціць спісы невядомых, загінулых у 1941—1944 гадах на тэрыторыі Магілёўшчыны. Пошукавы клуб «Віккру» за 29 гадоў свайго існавання па архівах, расійскіх і беларускіх базах даных устанавіў імёны 27 тысяч чырвонаармейцаў. Работу пагаршае тое, што практычна сышлі ветэраны вайны, старажылы, відавочцы крывавых падзей. Гэта падштурхоўвае нас шукаць новыя спосабы і метады пошуку імёнаў. І наш праект — адзін з найбольш дзейсных.

Летась пры ўдзеле «віккруўцаў», сумесна з 52-м пошукавым батальёнам і абласной пракуратурай былі выяўлены новыя пахаванні воінаў Чырвонай Арміі і мірных жыхароў у Асіповіцкім, Слаўгарадскім, Клічаўскім, Шклоўскім, Магілёўскім раёнах. Пошукавікі сведчаць пра новыя, самаробна абазначаныя месцы пахаванняў, якія пакінулі так званыя чорныя капальнікі або мясцовыя жыхары. За апошні час пяць такіх вось пахаванняў у Магілёўскім, Чавускім і Быхаўскім раёнах былі перанесены на найбліжэйшыя ўлічаныя воінскія брацкія магілы.

Яшчэ адна праблема ў тым, што шмат абязлічаных воінскіх пахаванняў, а таксама магіл расстраляных мірных жыхароў знаходзіцца на грамадзянскіх могілках. Па інфармацыі пошукавікаў, пры садзейнічанні мясцовых уладаў у Магілёўскім, Шклоўскім і Чавускім раёнах праведзена добраўпарадкаванне з устаноўкай памятных знакаў на сямі такіх пахаваннях.

Нэлі ЗІГУЛЯ.
Фота з архіва Магілёўскага абласнога гісторыка-патрыятычнага пошукавага клуба «Віккру».

Праект створаны пры фінансавай падтрымцы ў адпаведнасці з Указам Прэзідэнта № 131 ад 31 сакавіка 2022 года.